

Marija Švajncer

VITALIZEM PESNIKA ANDREJA BRVARJA

V času poblaznelega iracionalizma, ko smo doživeli vojno, ta pa še vedno divja v neposredni bližini, v obdobju, ko zlo zadobiva neslutene razsežnosti in ni več nič svetega, saj sta oskrunjeni duša in telo ter razrušeno tisto, kar je simboliziralo človekove vrednote in pričalo o njegovi ustvarjalni moči, v tako razklanem času je treba brati poezijo ali pa se celo zatekati vanjo. Poezija slovenskega pesnika Andreja Brvarja (r. 1945) je svojevrstna hvalnica življenja.

Ustrezna pot, ki naj bi omogočila razumevanje Brvarjeve ustvarjalnosti ter odkrivanje njenih globljih razsežnosti in večplastnosti, je analiza, ki lahko postane celovita in ustrezna, če napravimo historiat pesniškega snovanja oziroma notranjo genezo te samosvoje poezije. Obsežni pesniški opus je v slovenski javnosti ovrednoten kar s tremi nagradami – s Kajuhovo, Prešernovo (iz sklada) in z Glazerjevo.

Leta 1969 je Andrej Brvar pri Založbi Obzorja v Mariboru izdal pesniško zbirko Slikanica. Opremil jo je Zmago Jeraj. Pesniška ustvarjalnost se je začela s posebno vrsto poetičnega vitalizma. Pesnik je načrtno hotel prekiniti z imaginarnim odslikavanjem življenja, z dvojnostjo realnega in pesniško poimenovanega, in uveljaviti pesniško snovanje, v katerem je v ospredju doživljanje oziroma »delanje« poezije. Tako je postalo vse pesem: od banalnih vsakodnevnih dogodkov, ki se odvijajo v slehernem življenju, do stika s človeško kulturo in zakladnico umetniškega ustvarjanja, tu je bil Brvar svetovljanski in že tedaj močno evropski, v poezijo pa so vdiral tudi socialni momenti, ki so govorili sami zase, ne da bi Brvarjeva poezija zato dobivala ideološke implikacije.

Usode malih ljudi so bile orisane na videz skopo, jezikovno lapidarno in skoraj časnikarsko, vendar je bilo tako pesnikovo ravnanje povsem načrtno. Površinskost opisovanja je bila samo navidezna, saj je ta poezija v resnici globoka in že na začetku pesnikovega razvoja določena z usodnimi življenjskimi vprašanji – od minevanja in spreminjanja vsega obstoječega do smrti, ljubezni in tragične naključnosti. Svet, ki obdaja pesnika, je sam po sebi dinamična podoba pesmi. Da ne bi postajala sentimentalna in pretirano tragična, stopajo vanjo elementi ironije, humorja in redko tudi sarkazma. Redko zato, ker je Brvar vitalist v pravem pomenu te besede, pesniški subjekt, ki ljubi življenje takšno, kakršno je – zanj. Realizem v ocenjevanju življenja je v umetniškem svetu zmeraj obarvan subjektivno, to pa pomeni možnost ustvarjalčeve izvirnosti in drugačnosti.

V drugi pesniški zbirki, *Kdo je ubil Holoferna*, (Maribor, Založba Obzorja, 1973, knjigo je opremil Vasko Pregelj) je prevladoval ludizem, le tu in tam je še bilo

opaziti ali zaslutiti socialne momente. Banalno ali zanimivo vsakodnevno življenje je samo pisalo pesem. Pesnik ni vrednotil, ampak se mu je vedno znova zahotelo deskripcije obstoječega. V tej poeziji ni bilo spodobnih in nespodobnih besed, vse so dobile enako pravico, da slikajo pesnikovo videnje lastnega individualnega položaja in sveta, v katerega je ta situacija umeščena. Pesnik je vnašal lahkotnost in igro – svoje pesmi je zato načrtno poimenoval popevke. Tudi v tej pesniški zbirki so bili v ospredju telo, narava in dogodki vsakdanjika. Karnizem, vitalizem, deskripcija obstoječega in ludizem so se prepletali in mešali v literarno učinkoviti pesniški slikanici. Etika je doživela relativizacijo, do človeške ničnosti je bila uveljavljena strpnost. Pesniška bolečina je bila zatajevana ali pa načrtno negirana in velikokrat odgnana z ironijo. Vse to pa lahko v bralki ali bralcu spodbudi čustvovanje, saj je težko ostati povsem brezbrizen ob človeških usodah, naključju, ki je meso postalo, materinstvu, človeški bedi... Emotivnost torej ni bila neposredno izražena v deskripciji, temveč naj bi bila izzvana. Pesem se je kazala kot umetnikov doživljaj oziroma oblika njegovega dinamičnega obstoja. Porajala se je tudi zanimiva rekonstrukcija časa – v poezijo sta namreč stopali kultura in politika. V tej zbirki se je pojavila Vanda, kasnejša igralka ene osrednjih vlog v Brvarjevi poeziji. Vanda je funkcionirala kot simbol za žensko in za vse tisto, kar naj bi sodilo k njej – od ženstvenosti, materinstva do oblikovanja sožitja in konflikta z moškim, torej skupnega bivanja ženskega in moškega principa. O ženskem in moškem principu ni mogoče izreči poslednje in edino sprejemljive resnice, pisati bi bilo treba o relativnosti, različnosti in posebnosti spolov, enakovrednosti in enakopravnosti, socialni situiranosti, o feminističnih in drugih teorijah, vendar bi s tem zašli na drugo področje, v pričujočem premisleku pa je pglavitno, kako vidi žensko-vando pesnik.

Leta 1973 je Andrej Brvar s svojimi pesmimi sodeloval v skupinskem projektu mariborskih ustvarjalcev: Andrej Brvar, France Forstnerič, Drago Jančar, Marijan Kramberger in Tone Partljič, idejno sorodna peticila, je pri Založbi Obzorja v Mariboru izdala knjigo Skupaj. Opremo je pripravil Igor Recer. Brvar je prispeval Pesmi za Vando, posebne vrste erotično poezijo, ki jo je izrekal z likovno podobo. Veliko začetnico je avtor pisal sredi vrstice, verze je nizal drugega za drugim tako, da je besede v novi vrsti nekoliko pomaknil na desno in potem spet na levo. Brvar se je tedaj po vsej verjetnosti približal konkretni in vizualni poeziji. Slovenski literarni teoretik in književnik Denis Poniž, urednik Antologije konkretne in vizualne poezije, je zapisal, da je prostorsko razsežnost poezije leta 1897 odkril Stéphane Mallarmé v svoji pesmi v prozi Metanje kocke nikoli ne ukine tveganja (*Un coup de dés jamais n'abolira le hasard*). Besedilo je bilo v skladu z vsebino pesmi razporejeno po celotnem prostoru obeh listov, uporabljene črke pa različnih velikosti in tipov. Dogodil se je usoden preobrat – Mallarmé je poleg črk in besed vključil v sporočilo pesmi tudi prazen prostor in s tem povzročil viden učinek.¹ Poniž je opozoril na teoretično previdnost: »Izraz konkretna poezija je seveda, tako kot večina podobnih oznak, sporen tako za literarne teoretike kot tudi za same ustvarjalce. Vemo, da ga je prvič uporabil za slikarstvo Theo van Doesburg, leta 1944 je priredil slikar Max Bill v Zürichu razstavo konkretnega slikarstva, šele čez nekaj let je izraz prodril tudi v literaturo.«² Brvarja je uvrstil v semantično konkretno poezijo – pri tej lahko v verzu in v kitici zasledimo pomen.³

¹ Antologija konkretne in vizualne poezije, Uredil in spremno študijo napisal Denis Poniž, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1978, str. 208.

² Prav tam, str. 217.

³ Prav tam, str. 218.

Andrej Brvar je v omenjenih pesmih z distanco in ironijo pesniško prepisoval obstoječe, ludistično dodajal vzlike in druge nenavadne zvoke. Spet sta bila očitna ljudem in vitalizem, vendar pa se je nakazoval tudi emocionalen naboj, na primer:

»Ti in vse te čudovite pokrajine tvojega telesa

Polnoč je

Ljubica

Polnoč je

Glej«⁴

Načrtno je združeval domnevno nezdržljive sestavine:

»Roke držim med kolena Zgražam se Ližem

Pomladno utrujenost

Pivnik

10 božjih zapovedi«⁵

Združevanje na videz nezdržljivega je notranja lastnost Brvarjeve poezije. Literarno dražljivo so učinkovali tudi stiki med politiko ter običajnim početjem in nujnimi opravki. Kot novost je začel nizati spoznanja s kazalnim zaimkom ta in si pri tem jemal pesniško svobodo ter uporabljal nedoločno obliko.

Za zmagovitim pohodom stvari – lahko bi ga imenovali reizem, je bilo slutiti vitalistični in v glavnem optimistični individualizem. Njegov nosilec je bil subjekt, ki je kljub vsemu ohranjal zmerno čustvenost. Pesnik si ni dal nikoli vzeti svoje ustvarjalne svobode – ne tedaj, ko je uporabljal posamezne točke in jih zaznamoval s številkami, in ne v primerih, ko je poezija čedalje bolj dobivala obliko proze. Njegov ustvarjalni zagon ni dovoljeval nikakršnih omejitev, ujetosti in formalnih predpisov.

Hipoteza, ki smo jo navedli že pri zbirki Kdo je ubil Holoferna, je dobila potrditev v Pesmih za Vando. Žensko ime Vanda je bilo včasih zapisano z malo začetnico – Vanda je torej v resnici simbol. Tokrat je usmerjala k toplini, stalnosti in zanesljivosti.

Svet in pesnik sta bila povsem ubrana:

»Pripis

Ta svet je v mnogočem napravljen po moji podobi zato sem z njim še kar zadovoljen«⁶

Ker je njegov konstrukt, je povsem odvisen od njegove ustvarjalne moči, poet pa je literarni subjekt, ki zmore prav vse. Njegova omnipotentnost gradi in ruši, sestavlja in razkrajja, snuje in trga...

»Jaz

Krepelce

Bog in car

Karton in žlahta

Jaz«⁷

Vzel si je svojo pesniško vsemogočnost: včasih je resen in čustven, drugič se samo igra in ironizira. Vertikalno niza abecedo, riše grafične igre, zapisuje številke, navaja besede brez vmesnih presledkov, naša besede iz tujih jezikov, prepisuje avtomobilске registracije, se igra s pregovori, preoblikovanimi na novo, piše rime, navaja naslove literarnih del, na primer:

⁴ Brvar in drugi: Skupaj, Maribor, Založba Obzorja, 1973, str. 14.

⁵ Prav tam, str. 15.

⁶ Prav tam, str. 21.

⁷ Prav tam, str. 28.

»Johan Huizinga: Homo ludens

Edvard Kocbek: Eros in seksus

Janez Švajncer: Junak na kolcih«⁸

Pesnik suvereno uveljavlja modernistično možnost, da je prav vse pesem – od izpiska iz telefonskega imenika do verzov o nesrečni ljubezni. Popisuje mesto z vsem njegovim hrupom, natančna imena ulic in znanih obrtnikov. V pesem se preoblikuje matematične enačbe in kemijske formule.

»Naj se pesem podaljša v dejanje«⁹,

zapiše Brvar, lahko pa bi bilo, in pri njem očitno tudi je, prav nasprotno – dejanje postaja pesem. Gre za svojevrstno poezijo protokolnih stavkov, znanih iz filozofske tradicije neopozitivizma; filozofi so si prizadevali, da bi potrdili resnico in so v eni od razvojnih faz prepisovali obstoječe. Izkazalo se je, da to v celoti ni mogoče, saj hipotez in znanstvenih zakonov niso mogli tako preprosto ponazarjati. Tudi Brvarjeva pesem-dejanje se velikokrat preoblikuje v refleksijo, prikrito intimno izpoved in komaj nakazano, vendar prepoznavno sočustvovanje ali soobčutenje z drugimi ljudmi.

Leta 1975 je Andrej Brvar v samozaložbi izdal Pesmi. Spet je uspešno sodeloval s slovenskim likovnim umetnikom Zmagom Jerajem – ustvarjalca sta povezala besedo in fotografijo, sporočilnost dveh različnih govoric se je zlila v umetniško prepričljivo podobo.

Zbirko Pesmi si je Brvar zamislil kot celoto enovrstičnic, zapisanih na zgornjem in spodnjem koncu posamezne strani. Iz njih je znova žarel vitalizem. Narava je bila pesnikov osmišljeni prostor bivanja. Stalnica Brvarjeve poezije je navdušenje nad poletjem in začasen umik v zimskem času; to je za človeka in pesnika Brvarjevega kova, vitalista in karnista, ki živi silovito, intenzivno, strastno in s telesno močjo, tudi povsem razumljivo. Čeprav je v poeziji dovolj prostora za mestni vrvež, ga nenehno sili ven, v naravo, s čuti se predaja spremembam v njej. Senzualizem je pesniško drzen in barvit, ekonomizem besed pa spodbuja k domišljajskemu razvozlanju. Brvar zna bralke in bralce potegniti za sabo, da se nekako znajdejo znotraj tega sveta onipotentnosti. Nikakor ni mogoče prezreti izrazito liričnih prvin:

»Te moje dlani Kako se pogovarjajo z vandinimi dojkami«¹⁰ Ali pa:

»Sonce ugaša v rjavih pasjih očeh Večer

Spokane ustnice Hrapav poljub«¹¹

Z notranjo negacijo je onemogočena sentimentalnost:

»Jem olivo in z njo vso to trpko kraško pokrajino«¹²

In nato spet:

»Zbujena poslušava kako zunaj v dežju umira poletje«¹³

Kasneje:

»Ta topla vandina dlan sredi noči«¹⁴

Spoznanje:

»Ravno jaz med vsemi ljudmi na svetu in ravno ta bukov list med vsemi listi te jeseni«¹⁵

⁸ Prav tam, str. 35.

⁹ Prav tam, str. 40.

¹⁰ Andrej Brvar: Pesmi, Maribor, Samozaložba, 1975, str. 27.

¹¹ Prav tam, str. 28.

¹² Prav tam, str. 32.

¹³ Prav tam, str. 54.

¹⁴ Prav tam, str. 63.

¹⁵ Prav tam, str. 68.

Eksistencialistični individualizem se spogleduje z zazrtostjo v umirajočo naravo. Parafraza Shakespeara govori o pesnikovem življenjskem optimizmu in o oblikovni novosti v njegovi poeziji:

»O čudoviti novi svet teh enovrstičnic«¹⁶

V knjigi Osemnajst pesmi plus dodatek (Ljubljana, Mladinska knjiga, 1979, oblikoval in grafično uredil Mišo Hochstätter) je mogoče znova sprejemati pesniško snovanje zdaj že močno prepoznavnega Brvarja, očitna pa je tudi čedalje bolj poudarjena emocionalnost. Povsem se je mogoče strinjati z ugotovitvijo slovenskega literarnega teoretika in prevajalca Draga Bajta: »Zato Brvarjeva nova pesniška zbirka ni zbirka politične ali celo socialne poezije, temveč predvsem avtentična lirika, čisti ekstrakt pesnikovega duha in čutov. Tako poezijo je pisal Brvar tudi poprej, četudi so jo mnogi razumevali drugače.«¹⁷

Vnašanje političnega besednjaka v poezijo je pomenilo enega izmed polov v celoti nezdržljivih sestavin, torej omogočanje pesnikovega načina izražanja ter rahljanja ali onemogočanja sentimentalizma.

V tej pesniški zbirki je bilo več simbolike in hkrati se je kazala večja spodbuda po razbiranju in razumevanju te simbolike. Pesnik je zapisal: »Trebja je samo najti besede – besede iz tako goste krvi, kot jo ima sonce, kadar avgusta gara.«¹⁸ Pesmi so vizualno oblikovane v prozo – to razmerje postaja eden poglavitnih problemov Brvarjevega ustvarjanja. Glede na stališče, da je vse pesem, tudi formalni vidiki dopuščajo vso svobodo. Odločitev postaja pesnikov namen. Vse obstoječe se mu vsebinsko in formalno kaže kot njegova lastna možnost. »Mi pa ... mi gremo na postajo gledat vlake, gremo zganjat dušeslovje in na novo poimenovat stvari!«¹⁹

Pesnik je nemiren, poln hrepenenja po oblikovanju, rad ima ljudi – najbližje, prijatelje, znance in tiste, ki po naključju stopijo v njegovo življenje. Spoštuje rojstvo: »Tu otrok, ki me je napravil očeta in ki me bo videl nekoč ugasniti (če bo seveda šlo vse po sreči):«²⁰ Poletje ga napravi močnega, jesen mu naznanja minevanje, zima pa je začasna smrt ali odmik od pristnega življenja. Mestni splen se pesniško zanimivo menjava s silovitostjo narave. Pesnik ni prav nič žalosten zaradi pisanosti sveta – strpno in radoživno gleda na dogajanje okoli sebe in se povsem znajde v lastni situaciji. »Ampak, kot rečeno, pamet v roke, Levji Delež! Ne biti užaljen za vsak šmorn! Ne se razburjati! Ne delati panike, porkadaš! Saj vendar veš, da življenje ni praznik; saj vendar veš, da je življenje čisto navaden, usran ponedeljek s smradom prekipelega mleka in s krovci, ki pijejo pivo na strehi!«²¹ Brvar, kot pravi sam, sestavlja, pili in kolne te pesmi. V poezijo vdira politični čas, intime se dotikajo prelomni dogodki z zgodovinskega prizorišča.

Posebnega pomena je bil Dodatek na koncu pesniške zbirke – dopisovanje med literarnim teoretikom in pesnikom Francetom Pibernikom ter avtorjem Andrejem Brvarjem. V tej korespondenci je poet sam razčlenil svojo ustvarjalnost – tukaj sta se problemsko srečala Brvar-pesnik in Brvar-literarni teoretik. Andrej Brvar je na Filozofski fakulteti v Ljubljani diplomiral iz svetovne (primerjalne) književnosti in italijanskega jezika. Literarno ustvarjalnost je zdaj osmislił s teoretičnim vedenjem. To, kar umetnik sam zapiše o literarnem opusu, je treba jemati nadvse resno, seveda pa slednje ne pomeni, da njegovo delo ni svobodno, pisano polje, ki ga lahko

¹⁶ Prav tam, str. 71.

¹⁷ Drago Bajt: Zapisí na robovih, Maribor, Založba Obzorja, str. 25.

¹⁸ Andrej Brvar: Osemnajst pesmi plus dodatek, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1979, str. 9.

¹⁹ Prav tam, str. 11.

²⁰ Prav tam, str. 17.

²¹ Prav tam, str. 27.

bralke in bralci, ljubiteljce in ljubitelji, literarne poznavalke in poznavalci razumejo po svoje. Velike umetnine imajo med drugim pač ta skupek razsežnosti, večplastnosti in možnosti različnega branja in razumevanja.

Brvar je v odgovoru na Pibernikova vprašanja zapisal, da v njegovi poeziji ne gre za upor proti tradiciji, za angažiranost, depoetizacijo in za radikalno destrukcijo, ampak kratko malo za drugačnost. Način pisanja je izbral pesnika. »V tem smislu torej ne pomeni moj pesniški napor nič drugega kot: biti čimbolj drugačen, avtentičen; napraviti čim čistejši ekstrakt samega sebe.«²² Res so ga zanimali akcija, aktivizem in revolucija, vendar pa so ga povsem neupravičeno napravili za socialnega pesnika. Izhajal je pač iz konkretne življenjske situacije. Lahko bi dodali, da je to izhajanje pravzaprav konstanta njegove poezije. Na začetku so ga vznemirjala čisto osebna eksistencialna vprašanja, ki so se umeščala v neskladje med posameznikom in svetom. Osebna kemija se je odigravala v pesniškem laboratoriju, kjer so učinkovali: zgodnji Majakovski (vpliv v gimnazijskih letih), Hemingway, Pirjevec (študij primerjalne književnosti), odrešujoča Husserlova fenomenologija, Bob Dylan, Salamun, avtostoparska popotovanja po Evropi in šport (jadranje, plavanje, hoja v hribe).

Startal je, kot sam pravi, iz sveta-paradiža, iz sveta otroško-mladostniške vznesenosti, harmonije, varnosti in vsesplošne lepote, po drugi strani pa že iz razpada tega sveta, iz sveta melanholije, resignacije in obupa.²³ »Že v tem času pa sem začel zelo jasno čutiti naslednje: da se me namreč posamezni predmeti-besede, kot tudi posamezni sklopi, že dokončno urejenih predmetov-besed v nekih čisto določenih stanjih, ki so prihajala povsem spontano in ob zelo različnih priložnostih, dotikajo z neko svojevrstno močjo, z neko posebno energetiko. Včasih mi je od predmetov-besed, oz. od sklopov predmetov-besed kar žarelo pred očmi.«²⁴ To je bilo posebno stanje, stanje erotike, sreče in radosti, svojevrstno manično stanje. Navdih ga je popeljal v nov kozmos – v njem se je strnil z jasnostjo, slikovitostjo in s svežino. Besede so čedalje bolj dobivale likovno podobo; v pesnika se je prikradlo spoznanje, da je pravzaprav imaginist. Doživel je osebni prerod in začel reportažno neprizadeto, objektivno in uživaško sproščeno poročati o tem, kar ga je obdajalo. Uveljavljal je precizne, trezno preišljene montaže.²⁵

Vedno znova je načrtno izvajal preobrat od logike in organiziranosti k alogičnosti in kaotičnosti. Obrtniško neprizadeto je sestavljal slike, na katerih so bile zanimivosti in pomembnosti vsakdanjih nepomembnih opravkov in reči. Dobile so obliko ploskve, kvadrata ali časopisnega stolpca. Posamezni predmeti-besede in sklopi predmetov-besed so bili opazovani in vrednoteni kot temeljni poetični organizmi, kratko malo, so bili prestavljeni v ambient pesniške zbirke. Brvar je uveljavljal pozicijo estetskega predmeta-pesmi in pri tem nivaliziral humorno-satirične komentarje. Med ludizmom, popartom, reizmom in konkretno poezijo se je zgolj sprehajal.²⁶ Spet se je zamislil nad namenom in uporabnostjo poezije ter pesniškim aktivizmom brez ideologije (slednjo je nekako postavil v oklepaj). Izvajal je montažo avtobiografskih fragmentov, posrečili so se mu fakti-slike in lepljenke.

Ker sta bili v totalni in novi svobodi tudi zmedenost in kaotičnost, se je lotil študija strokovne literature s področja patologije. Vznemirjala so ga vprašanja šizofrenije in avtizma. Poglobljal se je v Freuda, Junga, Adlerja, Wundta in

²² Prav tam, str. 73.

²³ Prav tam, str. 79.

²⁴ Prav tam, str. 79–80.

²⁵ Prav tam, str. 84.

²⁶ Prav tam, str. 87.

Fromma. Sodeloval je pri gledališču Pupilije Ferkeverk. Polastilo se ga je spoznanje, da se poezija v bistvu ne poraja iz logike in razvidnosti, temveč iz zmedenosti oziroma iz čiste besedne alkimije. »Takšno pisanje je namreč po gramatikalni plati popolnoma korektno, poteka normalno, iz stavka v stavek, po tem, kar sporoča, pa je docela noro, alogično, zaprtó samo vase.«²⁷ Pesem se zanj ves čas dogaja v svobodi med slikami kot njihov nikoli predvidljivi in spontani kontekst.

Tedaj se je odločil za provokacijo vseh temeljnih družbenih vrednot – od etike in estetike do humanizma in demokracije, »in to zato, ker je takšna provokacija po svojem bistvu, se pravi po svoji totalni nevezanosti, samovolji, ‚nôrosti‘, skratka, po svoji totalni svobodi, bila tisti edini zunajpesniški, torej družbeni pendant tega pesništva.«²⁸ Provokacija se je lahko dogajala samo še zunaj besedila, v konkretni družbeni akciji. »Tekst je tako postal le koncept – zato: konceptualna akcija – le navodilo, sinopsis, znak.«²⁹ Vse, kar se je od tedaj pripetilo, je sodilo le še v poezijo samo. Slike, ki jih je poimenoval samozadostne, avtonomne poetične celote, je sestavljal v nove poetične organizme. Končna podoba besedil tedanjega obdobja je bila po Brvarjevi lastni opredelitvi tista, ki so jo sestavljali: svojevrstni vitalizem, volja in veselje do življenja, kar zadeva tehnično-formalno plat, pa hlastno in naglo naštevanje. Vse je postalo pesem, očitni pa sta bili tudi emocionalnost in lirizacija.

Brvar je menil: »V resnici so namreč vsi ti surrealizmi, popartizmi, imaginizmi, ali pravilneje, imagizmi itd., le različne oblike enega in istega problema – problema človeka v svetu, ki so ga zapustili Bogovi – če naj parafraziram znano filozofsko formulacijo – in v katerem je človek sam postal bog.«³⁰ Pesnik je na koncu priznal, da je tudi njegova lastna interpretacija le ena izmed mnogih.

V knjigi *Pesnitev* o tem, kako je nastajala neka pesniška zbirka (Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1981, oblikoval in grafično uredil Mišo Hochstätter), je bila v ospredju pesnikova refleksija, ponavljala pa se je tudi zavestna odločitev, da je vse pesem. Avtor je raziskoval okoliščine, v katerih so nastajale posamezne pesmi. Delo je poimenoval *pesnitev*, vendar pa je bilo spet očitno vprašanje, ali je v resnici šlo za poezijo ali pa je Brvar čedalje bolj postajal prozaist. Vprašanje poezije in proze je temeljito obravnaval slovenski literarni teoretik Janez Vrečko. Historično pregledno je predstavil razmerje med novoveško Evropo in prozo, prozaizacijo poezije, pot od poezije v verzih k poeziji v prozi. Med drugim je ugotovil, da je bil prav Baudelaire tisti, »ki je močno pospešil prozaizacijo poezije v modernih časih življenjske proze in s tem določil njeno usodo vse do danes. – Odgovor je na dlani: Baudelaire pri svoji poeziji ni izhajal več iz opoja srca, ni se več prepuščal notranjim inspirativnim vzgibom, pesem zanj ni bila več prostor izpovedi itd. Nasprotno, pesnil je iz prepričanja, da mora pesnik hote ustvarjati nerazumljivo poezijo, da je vse lepo le proizvod razuma in računa.«³¹ Vrečko je zapisal, da je pesnik prodajal svoje pesmi na svobodnem trgu povsem anonimnemu bralcu, to pa tako, da ga je šokiral. »Odkritje, da je težnja po izzivanju publike z nenehno inovativnostjo povezana prav s konkurenckimi odnosi, to odkritje je postalo temelj moderne poezije.«³²

V Brvarjevi pesnitvi je bilo zdaj opaziti reminiscence, zdaj posebne vrste lirično izpovednost. Pesniška moč se je kazala v kontrastiranju in v skoraj likovnem

²⁷ Prav tam, str. 92.

²⁸ Prav tam, str. 94–95.

²⁹ Prav tam, str. 95.

³⁰ Prav tam, str. 105.

³¹ Janez Vrečko: *Kosovelove pesmi v prozi*, Spremná štúdijska, Srečko Kosovel: *Pesmi v prozi*, Maribor, Založba Obzorja, 1991, str. 134.

³² Prav tam, str. 135.

oblikovanju pesmi. Brvar je tokrat kar naravnost nagovarjal svoje bralce in bralke. Tudi opis nastajanja pesmi se je odlikoval z umetniškostjo. Ponavljal je iste verze, vendar je literarno stopnjeval estetski doživljaj, ki jih je porajal, tako da je dosegal zanimivo vzporednost.

Spet sta se v eni osebi problemsko združila pesnik in teoretik. Pokazalo se je, da je tudi v teoretični analizi dopustno slikovito izražanje. Brvar je zapisal: »Drugeče pa je bilo takrat, ko je vse skupaj obstajalo samo še kot ideja, kot zamisel. Takrat nisem mogel prav ničesar zatrdno in do kraja predvideti, najmanj seveda kakšen bo končni efekt. Pri mojem pesnikovanju je že tako, da je teorija nič in praksa vse.«³³ Venomer je čakal, da so se mu nabrale slike. Zima je tako kot prej ostajala ustvarjalno zablokirana situacija. Bralca je nagovoril, naj se kar prepriča, kako malo se ta letni čas pojavlja v njegovem pesništvu. Pesmi je skušal ritmično razgibati, pomensko pa jih zbanalizirati – tako je nastajal ritmični in pomenski paralelizem.

Slovenski gledališki teoretik in kritik Andrej Inkret ga je tedaj v zasebnem pogovoru spodbudil, da se je treba vrniti k izpovedi, ideološki zaležanosti, eksistencialnim vprašanjem in k tragiki.³⁴ Brvarju se je zazdelo, da se je spet znašel na začetku: spraševal se je, ali naj se znova odpre eksistencialni problematiki in družbenemu angažmaju. Med poezijo in prozo ni videl večje in radikalne razlike; sodil je, da gre le za večjo ali manjšo zgoščenost, in to tako po vsebinsko-pomenski kot po stilno-oblikovni plati. Eksistencialno problematiko je ponujal v razrezani, svobodni obliki, prav tako pa se ni izogibal racionalizacije. Pirjevčeva stališča o literaturi in človeku so ga naravnost pretresla – dotaknil se ga je hlad smrti.

Leta 1984 so pri Cankarjevi založbi v Ljubljani izšle Brvarjeve izbrane pesmi z naslovom *Skrčka čez palico* (knjigo je opremil Zmago Jeraj). Že naslov je simboliziral pesnikovo telesno moč, voljo in silo po življenju ter poetov egotizem v dobrem pomenu besede. Avtor je v zbirko uvrstil naslednje cikle: *Vse je pesem*, *Sklicujem zborovanje*, *Dolga nedokončana pesem o vandi in Buča na paro*.

Leta 1985 je napisal pesnitev za otroke *Domača naloga*, *Za učitelja A. K.* (Ljubljana, Partizanska knjiga, 1985, ilustracije Zmago Jeraj). Andrej Brvar se je vživel v otroško duševnost in pesniško naslikal dan, ko si dečka vzameta svobodo čisto zase in prekršita pravila odraslih. Pesnitev ima nevsiljivo etično sporočilo: narava je možnost človekovega pristnega občutenja. Njenemu klicu se ni bilo moč upreti, vabila je s svojo rastjo in skrivnostnostjo, treba se je bilo strniti s soncem in se zagledati v globino vode. Kazen je neizbežna: učitelj A. K. potuhnjeno inscenira, da fizično kazen izvede otrokov oče, ne pa on sam. Njegovo delovanje je posredno, zato pa nič manj strogo, togo, dokončno in brez možnosti opravičila. Na tak dan bi se res lahko odpravili v naravo in začutili z njo, vendar so se otroci prisiljeni držati določil in postav odraslih, čeprav ta niso zmeraj smiselna, logična in humana.

Tudi pesnitev *Mala Odiseja* je namenjena otrokom; izšla je leta 1988 pri Partizanski knjigi v Ljubljani, risbe, gvaše in fotografije je kot samostojni umetniški delež prispeval Zmago Jeraj. V obeh delih se Brvar kaže kot pesnik, ki zna pritegniti mladega bralca in bralko; umetniško je prepoznaven – njegova pesniška pisava je več kot očitna. Nikakršno formalno prilagajanje ni potrebno – pesnik se kratko malo pomladi, vrne se v preteklost, hkrati pa ostaja berljiv za bralno občinstvo različne starosti. Čeprav onemogoča in preganja vsiljiva čustva, je njegov

³³ Andrej Brvar: *Pesnitev o tem, kako je nastajala neka pesniška zbirka*, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1981, str. 9.

³⁴ Prav tam, str. 14.

pogled na življenjsko dogajanje optimističen. Formalna novost so oštevilčeni verzi. Prepletanje otrokovega sveta in sveta odraslih je prikazano v živem in iskrikem pesniškem jeziku. Odrasli imajo pač svojo logiko. Ko se literarno ubada z njimi, se humor, ironija in distanca porajajo kar sami od sebe. Otrok je prisiljen stopiti v njihov svet, se spopasti z zunanjimi okoliščinami in s samim sabo in – zmaga je njegova.

Leta 1988 je Andrej Brvar pri Partizanski knjigi v Ljubljani izdal pesnitev Zimska romanca. Knjigo je opremil Zmago Jeraj. Pesnik je oživel spomin na ljubezensko razočaranje. Mladostnik si neobvladano daje duška: s sorodno družino in z alkoholno omamo skuša pozabiti na veliko žalost ob dekletovem odhodu (ljubezenska žalost je zmeraj velika). Ko na koncu takole prikolovrati domov, je sicer strogi oče ves razumevajoč, pedagoško pronicljiv in razčustvovan, vzame si čas za predavanje o spolnih razlikah in o vsem, kar sodi zraven in povzroča tegobne učinke, fantu pa je v trenutku skoraj več do tega, da bi mu eno primazal in bi bilo vse spet, kot je prav.³⁵

Leta 1990 je pri Založbi Obzorja v Mariboru izdal knjigo Pesnitve in pesmi. Opremil jo je Zmago Jeraj. Brvarjeva poezija se je odela v prevladujoče lirične barve in osebno izpovednost. Dnevniški zapiski z datumi so oblika posebne ljubezni in hvalnice življenja. Pesnik je včasih nekoliko utrujen in naveličan, ena in ista opravila ga dolgočasijo, ponavljajoče se dolžnosti ga spravljajo v nejevoljo, vendar: »Kako so naši obrazi od daleč nerazpoznavni, kako so napravljeni za bližino, za komunikacijo...«³⁶ Pesnik postaja topel in skoraj blag. Narava je spet pomembna komponenta te poezije, družinsko življenje pa vrednota in včasih ovira za človekov beg, brezbriznost in drugačno svobodo. »Očitno pridno starim, se pravi, očitno pridno zakrnevam vse bolj samo v to, kar sem.«³⁷

Vsakdanost ga duši, dirka s časom utesnjuje, toliko vsega preži nanj in mu jemlje svobodo umetniškega izražanja. Živi v slovenski zadržanosti, zadržtosti in v nepristnem komuniciranju intelektualcev. »Kako na vsakem koraku srečujem samo še samega sebe.«³⁸

S svojo poetično drugačnostjo, izvirnostjo in pristnostjo sodi Andrej Brvar med pomembne sodobne slovenske pesnike.

Literatura

- Bajt Drago: Zapisi na robovih, Maribor, Založba Obzorja, 1986.
 Brvar Andrej: Slikanica, Maribor, Založba Obzorja, 1969.
 Brvar Andrej: Kdo je ubil Holoferna, Maribor, Založba Obzorja, 1973.
 Brvar Andrej, Forstnerič France, Jančar Drago, Kramberger Marijan, Partlič Tone: Skupaj, Maribor, Založba Obzorja, 1973. Brvar Andrej: Pesmi za Vando, str. 9–43.
 Brvar Andrej: Pesmi, Maribor, Samozaložba, 1975.
 Brvar Andrej: Osemnajst pesmi plus dodatek, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1979.
 Brvar Andrej: Pesnitev o tem, kako je nastajala neka pesniška zbirka, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1981.
 Brvar Andrej: Skrčka čez palico, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1984.
 Brvar Andrej: Domača naloga, Za učitelja A. K., Ljubljana, Partizanska knjiga, 1985.
 Brvar Andrej: O mladinski književnosti, Otrok in knjiga, 1986, št. 23–24, str. 140–141.
 Brvar Andrej: Mala odiseja, Ljubljana, Partizanska knjiga, 1988.
 Brvar Andrej: Zimska romanca, Ljubljana, Partizanska knjiga 1988.

³⁵ Reviji Otrok in knjiga sem poslala članek Spomin na otroštvo pesnika Andreja Brvarja. V njem sem analizirala pesnikovo poezijo za otroke in mladostnike.

³⁶ Andrej Brvar: Pesnitve in pesmi, Maribor, Založba Obzorja, 1990, str. 13.

³⁷ Prav tam, str. 21.

³⁸ Prav tam, str. 54.

- Brvar Andrej: Pesnitve in pesmi. Maribor, Založba Obzorja, 1990.
- Kos Janko: Morfologija literarnega dela, Literarni leksikon 15, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1981.
- Poniž Denis: Spremna študija, Antologija konkretne in vizualne poezije, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1978.
- Poniž Denis: Konkretna poezija, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1984.
- Poniž Denis: Zapis pristnega otroškega spomina, Otok in knjiga, 1986, št. 23-24, str. 168-169.
- Vrečko Janez: Spremna študija, Misel o moderni umetnosti, Izbrani eseji in odlomki, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1981.
- Vrečko Janez: Kosovelove pesmi v prozi, Spremna študija, Srečko Kosovel: Pesmi v prozi, Maribor, Založba Obzorja, 1991.